

सबोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री तेजबहादुर के.सी.
माननीय न्यायाधीश डा. श्री मनोजकुमार शर्मा
आदेश

मुद्दा:- उत्प्रेषण।

०७५-WO-०९४६

जनहित संरक्षण मञ्चको तर्फबाट अख्तियारप्राप्त र आफ्नो हकमा समेत कार्यकारी अध्यक्ष निवेदक
बरिष्ठ अधिवक्ता श्री प्रकाशमणी शर्मा ----- १

विरुद्ध

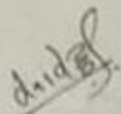
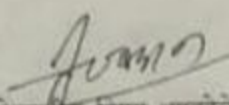
नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय समेत ----- १ विपक्षी

यसमा निवेदकको तर्फबाट रहनुभएको विद्वान बरिष्ठ अधिवक्ताहरू श्री प्रकाशमणी शर्मा, श्री दिनेश बिपाठी, डा. श्री अमर पन्त, डा. श्री सुर्य ढुंगेल तथा विद्वान अधिवक्ताहरू श्री विष्णुप्रसाद भुपाल, श्री किशोरकुमार बिष्ट, श्री खगेन्द्र सुवेदी, श्री शम्भुप्रसाद पोखरेल, निवेदक श्री सन्जय अधिकारी तथा विपक्षीहरूको तर्फबाट विद्वान बरिष्ठ अधिवक्ता डा. श्री चन्द्रकान्त ज्ञवाली, श्री प्रकाशबहादुर के.सी., श्री रामकृष्ण निराला तथा विद्वान अधिवक्ताहरू श्री सिताराम अग्रवाल, डा. श्री रूद्र शर्मा, श्री लिलाधर उपाध्याय, श्री रेवतप्रसाद खरेल, श्री रमेशप्रसाद धिताल, श्री कुमारप्रसाद पराजुली, श्री विकास मन्ल ठकुरी, श्री भवेश गौतम, श्री रमणकुमार कर्ण, श्री विनोदकुमार उपाध्याय, श्री विकास अग्रवालले गर्नुभएको बहस जिकीर सुनियो।

निवेदनमा मिति २०६६/०८/१२ मा औद्योगिक प्रवर्द्धन बोर्डको १९० को बैठकबाट लुम्बिनी क्षेत्रको संरक्षणको लागि घेरा पर्खालको पूर्व पश्चिम तथा उत्तर तर्फ घेरा पर्खाल देखी १५ कि.मि. दुरी भित्र साथै लुम्बिनी सडकको ८०० मिटर भित्र कार्बन उत्सर्जन गर्ने उद्योगहरू स्थापना गर्न नदिने भनी निर्णय भएको र सो भन्दा धेरै नजिक ७/८ कि.मि. सम्मको दुरीमा रहेका सिमेन्ट लगायत विभिन्न उद्योगबाट भएको प्रदुषणले लुम्बिनीको प्राचीन स्मारक र पुरातात्विक अस्तित्वको रूपमा रहेका अशोक स्तम्भ लगायत मायादेवी मन्दिर र अन्य स्तुपाहरूलाई र स्थानीय जनताको स्वास्थ्यमा समेत प्रतिकूल प्रभाव पारिरहेको हुँदा त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित सिमेन्टका उद्योग लगायत अन्य प्रदुषणजन्य सम्पूर्ण उद्योगहरूको उत्पादन र उक्त क्षेत्रको सडकमा १९ टन भन्दा बढीको बाहन क्षमता भएको सार्वजनिक सवारी साधनबाट कच्चा पदार्थ ओसारपसार गर्ने कार्य तत्काल रोक्न लगाउनु भनी अन्तरिम आदेश जारी गरी पाउँ भनी माग गरिएको हुँदा उपर्युक्त सम्बन्धमा अन्तरिम आदेश जारी हुने नहुने सम्बन्धमा विचार

Handwritten signature

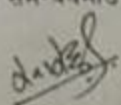
Handwritten signature

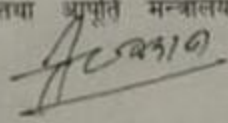

गर्दा, विषयवस्तुको पृष्ठभूमि र प्रकृति हेर्दा धेरै गम्भिर र संवेदनशील विषय भएकोले यसलाई अदालत र मुद्दाका दुवै पक्षले निवेदन जिकीरमा जोडिएका विभिन्न पक्षहरूलाई जति सावधानीका साथ हेर्नुपर्ने हुन्छ। निवेदन जिकीर हेर्दा एकातर्फ लुम्बिनी स्मारक क्षेत्रलाई युनेस्कोले संरक्षीत क्षेत्रमा राख्नु अघी उक्त क्षेत्रमा स्थापना भएका उद्योगहरू छन् भने अर्को तर्फ औद्योगिक प्रवर्द्धन बोर्डको १९० औं बैठकको निर्णय पश्चात् लुम्बिनी क्षेत्रको १५ कि.मी. बाहिर पर्ने भनि उद्योग स्थापनाको लागि अनुमति प्राप्त गरी हाल सम्म उत्पादन सुरु गरि नसकेका उद्योगहरू रहेका छन् । मुद्दाको विवादबाट लुम्बिनी क्षेत्रलाई एकातर्फ त्यहाँ ०६६ साल अघिदेखि स्थापना भएका उद्योगहरूबाट पनि उत्सर्ग भएको प्रदुषणबाट जोगाउनु आवश्यक छ भने उनीहरूको स्थानान्तरणमा विकल्पको व्यवस्था नभएसम्म उद्योगहरूको संचालनलाई हतारो गरी नियन्त्रण र निषेध गरी हालन पर्ने अवस्था पनि देखिन आउँदैन। लुम्बिनी क्षेत्रको संरक्षण र उद्योगहरूको व्यवस्थित रूपमा संचालन समेत एक साथ हुन पर्ने तथ्य प्रति केन्द्रित हुँदै हाल उक्त क्षेत्रको सडकमा १९ टन भन्दा बढीको पारबहन क्षमताको सार्वजनिक वाहन संचालन हुँदै आइरहेको कार्यले पनि त्यस क्षेत्रको सडकलाई कमजोर बनाई त्यसबाट पनि उत्पन्न भएर फैलिएको प्रदुषणले लुम्बिनी क्षेत्रका स्मारक समेतलाई असर परेको हुँदा उक्त क्षेत्रका सडकमा १९ टन भन्दा बढीका सामान ओसारपसार गर्ने ठूला मालवाहक सवारी साधनहरू आवागमन नगर्नु नगराउनु र साथै अब उपरान्त यो निवेदनको अन्तिम टुटो नलागेसम्म लुम्बिनी विकास क्षेत्रको सीमा भन्दा १५ (पन्ध्र) कि.मी. को दुरी भित्र प्रदुषण उत्सर्जन गर्ने कुनै पनि प्रकृतिको उद्योग एवं अन्य कुनै पनि कलकारखाना स्थापना गर्ने इजाजत एवं अनुमती प्रदान नगर्नु र नगराउनु भनी सर्वोच्च अदालत नियमावली २०७४ को नियम ४९ बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ।

• विषयवस्तुको गाम्भीर्यता अनुसार उक्त लुम्बिनी विकास क्षेत्रको १५ कि.मी. भित्र साविकमै अनुमती लिई हाल संचालन भै रहेका उद्योगहरूको औद्योगिक उत्पादन कार्य तत्काल रोक्नु रोक्न लगाउनु भन्ने अन्तरिम आदेश माग भएको सम्बन्धमा विचार गर्दा, हाललाई उक्त क्षेत्रका उद्योगहरूको प्रदुषण नियन्त्रण गर्ने तर्फ सम्बन्धीत उद्योग एवं घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय एवं उद्योग विभागले आफ्नो कानूनी कर्तव्य पुरा गर्न बढी सजग एवं चनाखो रहन निर्देशन गर्दै निवेदकको उक्त माग सम्बन्धमा लुम्बिनी विकास क्षेत्रको संरक्षण गर्न र साथै उद्योग संचालनका गतिविधिसँग सम्बन्धीत समग्र एवं चौतर्फी क्षेत्रमा उद्योग संचालनको अवस्था र स्थिती बारे विरोधका प्रतिवेदनका आधारमा गम्भीरतापूर्वक विचार गरी निर्णयमा पुग्नुपर्ने र त्यस सम्बन्धमा प्रस्तुत रिट निवेदनको अन्तिम निर्णय हुँदाका बखत नै निकालिनु हुने विषय वस्तु रहेको हुँदा निवेदकको उक्त माग सम्बन्धमा हाल केही बोलि रहन, परेन ।

उपरोक्त परिपेक्षामा निम्न लिखित कुराहरूको पहिचान गर्न आवश्यक देखिएको हुँदा वन तथा वातावरण मन्त्रालयको समन्वयमा उद्योग बाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, वन तथा वातावरण

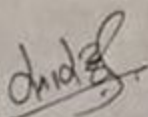

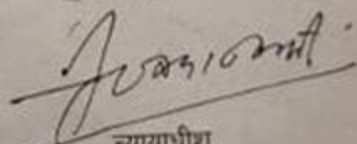

१०४५/१९

मन्त्रालय, लुम्बिनी विकास कोष, निवेदक र प्रत्ययी समेतको १/१ जना प्रतिनिधी रहने गरी बढीमा ७ जना विज्ञहरू भएको एउटा समिति गठन गरी तल उल्लेखित विषयहरू समेतको विस्तृत रूपमा अध्ययन गरी 'चार महिनाभित्र प्रतिवेदन पेश गर्ने लगाउने।

- (क) उक्त क्षेत्रमा स्थापित कुन कुन उद्योगहरू कहिले कहिले स्थापना भएका हुन्?
 - (ख) ती कुन कुन उद्योगहरू लुम्बिनी विकासको संरक्षित क्षेत्रभन्दा कति कति कि.मी. का दुरीमा रहेका छन्?
 - (ग) दुरीको मापन आधार के हो?
 - (घ) कुन कुन उद्योगले के कस्तो प्रकृतिको कति कति प्रदूषण उत्सर्जन गर्ने गरेका छन्?
 - (ङ) ती मध्ये कुन कुन उद्योगबाट उत्सर्जित प्रदूषणले लुम्बिनी संरक्षित क्षेत्रलाई कति कति र कुनले बढी प्रभाव पारेको छ?
 - (च) प्रदूषण नियन्त्रणतर्फ समय समयमा स्थानीय प्रशासन, जिल्ला स्थित धेरै तथा साना उद्योग कार्यालय र उद्योग विभागबाट निरीक्षण गर्ने र सोमा नियन्त्रण गराउने र सो को अनुगमन गरी आवधिक प्रतिवेदन दिने कार्यहरू हुने गरेका छन् कि छैनन्?
 - (छ) उद्योगहरूमा प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने के कस्तो यन्त्रहरू जडान गरिएका छन्? ती संयन्त्र प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने तर्फ पूर्णतः सक्षम एवं क्षमतायोग्य छन् छैनन्? र ती भन्दा पनि क्षमतायोग्यका प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने साधन जडान हुन र गर्न सकिने अवस्था छ छैन?
 - (ज) लुम्बिनी संरक्षित क्षेत्र वरिपरिका ती उद्योगहरू प्रदूषण रहित तरिकाले संचालन एवं तिनका उपयुक्त स्थानमा विस्थापनका विकल्पहरू के के र कस्ता हुन सक्छन्?
- सार्य प्रस्तुत निवेदनमा प्रत्ययी बनाइएका बाहेक उक्त क्षेत्र वरिपरि रहेका इट्टा भट्टा लगायतका अन्य उद्योगहरू समेतले प्रस्तुत निवेदनको कारवाहीसँग सरोकार जोडन एवं जनाउन आवश्यक ठानेमा लिखित प्रतिवाद सहित प्रतिरक्षा गर्नको लागि सूचना प्रकाशित भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ (पन्ध्र) दिनभित्र उपस्थित हुन आउनु भनी यस अदालतबाट राष्ट्रिय स्तरको र सिद्धार्यनगर क्षेत्रबाट प्रकाशित हुने स्थानीय स्तरको एक, एक वटा पत्रिकामा सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गर्ने।
- उपरोक्तानुसार कार्य सम्पन्न भई आपपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नु।

न्यायाधीश

न्यायाधीश